

Recenzie

Gojkov, G.: Metateorijske koncepcije pedagogške metodologije

Vršac (Serbia) : Viša škola za obrazovanje vaspitača, 2009. 322 s.

Vedecká monografia o metateoretických koncepciách metodológie pedagogických vied je výstupom výskumného projektu tejto témy v globalizačných súvislostiach, ktorý podporovalo Ministerstvo vedy a ochrany prírody Srbskej republiky. Akademička prof. Gojkov je riaditeľkou Vyššej školy pre vzdelávanie vychovávateľov, členkou viacerých vedeckých záujmových organizácií a účastníčkou medzinárodných konferencií. Je autorkou viacerých vplyvných diel, napr. monografia Didaktika i metakognicija (Vršac, 254 s.), učebnica náuky o skúšaní, meraní a diagnostickom hodnotení žiakov, tzv. docimologie – Docimologija (Vršac, 565 s., aj v rumunskom jazyku).

V recenzovanom diele sa autorka zapája do metodologického diškurzu o súčasných súbežných modeloch či paradigmách pedagogických vied. Svoju reflexiu rámcuje najmä z hľadiska riešenia štyroch okruhov otázok: 1. rozpravy o postmoderne vo vzťahu k pedagogike, 2. významu konštruktivismu pre pedagogiku a pre jej výskum, 3. kvalitatívneho výskumu v pedagogických vedách, 4. okruhu otázok bázičných koncepcií v pedagogike v pohľade na súperiace metodologické paradigmy. Práca je členená do troch častí.

Prvá časť sa zaoberá súčasnou rozpravou o paradigmách v Khunovom poňatí a následných výkladoch. V pedagogike, ktorú autorka (na rozdiel od recenzenta) pokladá za sociálnu vedu, zvýznamňuje (podobne ako recenzent) paradigmu porozumievania verzus objasňovania významu a paradigmu kvantitatívnu kontra kvalitatívnu. Vo výklade novozavedeného termínu paradigmy historicky vymedzuje pôvodné poňatie S. T. Kuhna a následné K. R. Poppera, M. Uzelaca a iných autorít. Pedagogika sa podľa autorky zaujíma nielen o účinky a príčiny, ale aj o priebehy systémových procesov a o výsledky/ciele edukácie. Poukazuje na osobitosti empirickoanalytickej, dialektickej, hermeneutickej a anarchickej orientácie v pedagogickom výskume. Zvýšenú pozornosť venuje charakteristike nových výskumných prístupov s týmito znakmi: hodnotnosť tradičnej a inovačnej paradigmy výskumu, cennosť štatistických uzáverov, vnútorná, konštruktívna a vonkajšia validita, platnosť nových výskumných modelov, kombinovanie metodologických prístupov a postupov, triangulácia, pohľad teórie chaosu a poľa. V prípade potreby spájania kvantitatívneho a kvalitatívneho prístupu uvádza stanovisko S. Englerovej, ktorá vyzdvihuje štyri otázky: (a) Ide tu iba o zberanie dát, alebo aj ich hodnotenie? (b) Ako majú byť súvzťahované metódy získavania dát týmito prístupmi, (c) Máme sa zaoberať dátami, ktoré by mali reprezentovať komplementaritu tak, že odlišné výskumné pohľady budú tvoriť skladačku a (d) Máme použitím oboch prístu-

pov skutočne osvetliť previazané stránky, ktoré iba predstavujú predmety výskumu z rozdielnych perspektív? Na tieto otázky sa dáva ťažko jasná odpoveď, keďže (ako tvrdí autorka) skúsenosť z praktikovania kombinovania kvantitatívneho a kvalitatívneho prístupu je veľmi vzácna, zriedkavá, nedostatočná. V tomto ohľade sa ponúka model triangulácie Agi Schrunderovej-Lenzenovej, ktorý má dosiahnuť podstatné vzájomné prenikanie a prestupovanie ideálne typického procesu porozumenia zahrnutým javom. Ideálne typickým porozumením je podľa nej istý druh systematizácie, ktorý vytvára, kontroluje a opravuje poznanie (o systematizáciu pedagogických a andragogických poznatkov, najmä pojmov a princípov, usiluje aj samotný recenzent v zásadných koncepčných prácach). V tejto časti je osobitná pozornosť venovaná aj implikáciám teórie chaosu pre didaktiku a prednostiam kvalitatívneho výskumu v pedagogických vedách.

Druhou rozsiahlou časťou publikácie (s 15 kapitolami) je diškurz o postmoderne: jej genéza, filozofické fundamenty, vzťah k metafyzike, korene v konštruktivizme, dopad na kritickú teóriu v pedagogike, vplyv na poňatie vzdelávania a kurikula, význam pre epistemologicko-metodologickú bázu vedy o edukácii a iné obsahovo hutné kapitoly. Rozprava o postmodernizme nie je ukončená. Stále je otvorená otázka, ktoré „kráľovstvo poznávania“ je primerané a prináležiace pedagogike, alebo ktoré vyzdvihnúť a povýšiť najviac? Veď pedagogika stále priberá nové alebo modifikované metodiky a techniky, ku ktorým napr. patrí diškurzná analýza, konverzačná analýza, analýzy personálnych konštruktov, endogénne skúmanie, etnometodika, archeológia poznania, zakotvená teória, metodika ohniskových skupín a iné postupy a prístupy. Modernizačná a inovatívna pedagogická teória a prax bude pravdepodobne presadzovať metodický pluralizmus vo výskume, pokusnom vývoji a v objektivizovanej evalvácii vzdelávania a výcviku.

Tretiu časť monografie tvorí sedem kapitol o konštruktivizme v pedagogickej teórii a praxi. Tu sa najprv identifikuje konštruktivismus ako báza v mnohých európskych teoretických koncepciách v pedagogike a andragogike. Zvláštna pozornosť je venovaná výkladu tzv. participatívnej epistemológii v didaktických výskumoch. Upozorňuje na potrebu metodologického konceptu pri zakladaní projektu transformácie školského vzdelávania a vychovávaní. Jednoznačne poukazuje na dôsledky konštruktivistického modelu v pedagogických výskumoch. Jasne vymedzuje hranice a obmedzenia tohto modelu v súčasnom diškurze. Preukazne zdôvodňuje filozofickú a pedagogickú cennosť vplyvného konštruktivismu, a to najmä v poňatí cielenej vzdelanosti a vzdelania v kontraste s prevládajúcim „inštruktivismom“ v didaktickej praxi mnohých škôl, ktoré často bazirujú skôr na znalosti informácií a na ich memorovaní než na rozvoji spôsobností porozumieť, uplatňovať, posudzovať a originálne tvoriť. Zdarne kategorizuje epistemologické a ontologické antinómie v poňa-

tiach edukácie. Napokon hutne sumarizuje rozpravu o význame konštruktivizmu v koncepte cieľov, obsahov a prostriedkov školského a osvetového vzdelávania a vzdelania. Treba však poukázať aj na to, že v ostatnej dobe konštruktivizmus podlieha silnej kritike zo strany samotných teoretikov kurikula (podľa Šveca „cieľového programu“). Oponentúra teda pochádza aj z oblasti didaktiky a vôbec edukológie, v ktorej sa konštruktivizmus ujal najskôr.

Monografia je zaopatrená rozsiahlym resumé v srbskom a anglickom jazyku (s. 291-299), rozsiahlym menným registrom (s. 300-307), vecným/pojmovým registrom (s. 308-310) a bohatými odkazmi na domácu a zahraničnú literatúru (s. 311-318). Milo prekvapujú na s. 140-141 citáty špeciálneho anglického čísla Pedagogickej revue 2005.

Štefan Švec

Kratochvílová, E.: Pedagogika voľného času

Tnava : TYPI a Veda, 2010. 356 s.

Odborná verejnosť dostáva do rúk publikáciu, ktorá je výsledkom celoživotnej vedeckej práce prof. E. Kratochvílovej. Tútor mnohých súčasných vedeckých pracovníkov v oblasti teórie výchovy a sociálnej pedagogiky prof. O. Baláž v oponentskom posudku, ktorého časť je zverejnená na obálke publikácie, uvádza, že ide o ojedinelú, ucelenú a objavnú prácu, ktorá presahuje hranice Slovenska a dotýka sa aj európskych otázok v nadväznosti na príslušné dokumenty Rady Európy a Európskej únie.

Pre čitateľa je dôležitá informácia, že autorka vymedzila cieľové skupiny tých, ktorí by si ju mali preštudovať predovšetkým. Sú to tí, čo sa venujú neformálnej výchove – práci s deťmi a mladými ľuďmi vo výchove v čase mimo vyučovania, vo voľnom čase vo výchovných zariadeniach, v záujmových kolektívoch, v kultúrnych, osvetových zariadeniach, v občianskych združeniach, organizáciách, v iných neformálnych skupinách (s. 9).

Monografia E. Kratochvílovej je bohato štruktúrovaná, celkovo až 11 kapitol obsahuje v logickej nadväznosti analýzu a aplikáciu pedagogických kategórií na problematiku predmetnej oblasti výchovy vo voľnom čase. Ak by sme niektorú z nich vynechali, mohli by sme ochudobniť čitateľa recenzie, ktorý od nej očakáva predovšetkým základnú informáciu a podnet k samostatnému štúdiu publikácie. Recenzent však nerezignuje na hodnotenie a na viacerých miestach kriticky upozorňuje na polemické miesta.

Ide o publikáciu, ktorá predstavuje na Slovensku prvé komplexné spracovanie významnej oblasti výchovnej činnosti vo voľnom čase jej etablovaním ako osobitej pedagogickej disciplíny — pedagogiky voľného času. Autorka vychá-

dza z tradícií členenia pedagogických disciplín na základné, aplikované, hraničné disciplíny. Najuznávanejšie sú rodinná a školská pedagogika, ktoré majú aj primeranú tradíciu a vyjadruje sa tým rešpekt, že rodina a škola predstavujú základné faktory výchovy, ktoré sa významne podieľajú na formovaní a utváraní osobnosti človeka v období detstva a dospievania, s dosahom na jeho celý život. Na tieto základy výchovy podľa autorky nadväzuje "... ďalšie intencionálne (zámerné) pôsobenie – výchova v čase mimo vyučovania v škole a mimo školy, aj mimo rodiny, ktoré prebiehajú v špecializovaných inštitúciách, zariadeniach, organizáciách v spoločnosti" (s. 13). E. Kratochvílová konštatuje, že aj tieto otázky patria do obsahu pedagogiky, konkrétne „pedagogiky voľného času“ ako novej, v súčasnosti sformovanej pedagogickej disciplíny, ktorá rozhodne patrí do sústavy pedagogických vied. Odvolávajú sa na J. Průchu a jeho vymedzenie pedagogiky ako základnej i aplikovanej vedy súčasne zdôrazňuje, že aj pedagogika voľného času si buduje svoju teóriu, analyzuje empirické poznatky z výchovy v čase mimo vyučovania, výchovy vo voľnom čase v praxi a smeruje k ich praktickému využitiu.

Týmto otázkam sa podrobnejšie autorka venuje v prvej kapitole Základné pojmy – terminologické otázky (s. 15-22) s kardinálnym výsledkom pre etablovanie samostatnej pedagogickej disciplíny, t.j. zdôvodnením používania moderného pojmu „výchova vo voľnom čase“ a zdôvodnením pojmov „mimoškolská výchova“ alebo „výchova mimo vyučovania“ ako iba historických antikvít pedagogických vied v predchádzajúcom tisícročí. Tejto téme sa venuje E. Kratochvílová v druhej kapitole s názvom Historické korene výchovy vo voľnom čase (s. 23-33). Pravda čitateľa možno prekvapí: ťažisko tu predstavuje iba analýza odkazu J. A. Komenského pod osobitným paragrafom (2.1). Niet sporu o tom, že pod absentujúcim paragrafom (2.2) mohla a mala byť predstavená nejaká ďalšia výrazná osobnosť pedagogických vied. Prinajmenšom jedna z tých, ktoré sa objavujú v tretej kapitole s názvom Počiatky vývoja pedagogickej teórie výchovy vo voľnom čase (s. 34-59). Čitateľ, najmä študent pedagogických vied, tu nájde informačný prehľad so stručným hodnotením príspevkov, ktoré sa venovali nastolenej problematike nielen v základných pedagogických periodikách (Pedagogika, Jednotná škola, Vychovávateľ), ale aj v takých, ktoré siahajú skutočne do histórie pedagogického myslenia na Slovensku (Pedagogický zborník Matice Slovenskej). Mnohí súčasníci autorky, ktorí sa rôznou mierou pričínili o reflektovanie skutočnosti, že výchova sa realizuje aj vo voľnom čase, sa v jej monografii „vynárajú“ zo zabudnutia a demonštrujú mladšej generácii, ako sa súčasný stav pedagogickej teórie a vedy prezentuje na pleciach viacerých generácií a ich prínosoch.

V kapitole Základné otázky pedagogiky voľného času (s. 60-75) sa vymedzuje predmet PVČ, jej vzťah k iným pedagogickým disciplínam, osobitne aj k sociálnej pedagogike a sociálnej práci. Predmet tejto pedagogickej disciplíny

nie je v akýchkoľvek otázkach aktivít človeka vo voľnom čase, ale, ako to zdôrazňuje autorka na viacerých miestach, „sú to otázky výchovy a vzdelávania (edukácie)“ alebo, ako to formuluje na inom mieste, „cieľavedomej výchovno-vzdelávacej činnosti s deťmi a študujúcou mládežou, zameranej na zmysluplné, hodnotné využívanie voľného času, na regeneráciu psychických a fyzických síl v aktívnom oddychu, v rekreácii a zábave, na formovanie a rozvoj osobnosti“ (s. 64). Akcentuje sa skutočnosť, že PVČ ako teoretická disciplína skúma zákonitosti, zákony učenia a výchovy pri utváraní a formovaní osobnosti v špecifických podmienkach práce s deťmi a mládežou v ich voľnom čase. Do predmetu PVČ autorka zahŕňa aj nepriame výchovné pôsobenie spočívajúce v cielenom vytváraní „...vhodných podmienok na spontánne využívanie voľného času – na dvoroch, športoviskách, v prírode, v kultúrnych, športových a iných zariadeniach“ (s. 64). Tu sa istým spôsobom prelína predmet PVČ a sociálnej pedagogiky, ktorej doménou podľa E. Kratochvílovej je „prostredie“ a jeho organizovanie, pričom sociálna pedagogika je skôr hraničnou pedagogickou disciplínou, zatiaľ čo PVČ je aplikovanou pedagogickou disciplínou. Odborníci, ktorí sa pohybujú v oblasti sociálnej práce a sociálnej pedagogiky, ale aj sociológie výchovy a mládeže, tu nájdu niekoľko diskusných až diskutabilných téz a hypotéz vymedzujúcich hranice, či dokonca výziev k ich prekračovaniu rozvojom vzájomne prospešnej spolupráce.

V kapitole Voľný čas a koncepcia výchovy vo voľnom čase (s. 76-145) nachádzame historické i systematické pojednania o podstate voľného času a jeho funkciách, s plynulým prechodom do relatívne podrobnej charakteristiky výchovy vo voľnom čase v Slovenskej republike. Čitateľ a najmä študent na vysokej škole tu nájde mnohé informácie a analýzu dokumentov o štátnej politike a napodiv aj podkapitolku pre laika s provokujúcim názvom „Škola – základný článok výchovy vo voľnom čase“. Postupne sa v nej predstavujú: školské stredisko záujmovej činnosti, školský internát, centrá voľného času, knižnice, múzeá až po občianske združenia.

Analogicky postupuje autorka v kapitole Ciele výchovy a vzdelávania, predstavujúc túto kategóriu podľa najnovších výsledkov pedagogickej teórie, pričom nezamlčala niektoré spory a odlišné interpretácie (Š. Švec, R. Palouš, B. Kosová) v tejto fundamentálnej časti. Sama sa napokon prikláňa ku koncepcii W. Brezinku s jeho chápaním cieľa výchovy ako výsledkom toho čo chceme dosiahnuť nejakými úkonmi. E. Kratochvílová nám ponúka k naštudovaniu vyčerpávajúci súbor rozličných dokumentov a koncepcií, v ktorých sa kategória cieľ výchovy objavuje, definuje a analyzuje na Slovensku (napr. Milénium), ale aj rozličné európske koncepcie (napr. kompetencie pre Európu), či dokonca celosvetové iniciatívy spájanie s inštitúciou OSN (napr. Dohovor o právach dieťaťa).

V kapitole Proces výchovy vo voľnom čase (s. 182-209) rozvíja autorka celkovú koncepciu aplikácie pedagogických kategórií na oblasť výchovy vo voľnom čase a podrobnejšie charakterizuje výchovný proces – t.j. obsah, formy, metódy a prostriedky. Napríklad upozorňujúc na diskusiu ohľadne nejasného používania pojmov „princípy“ a „zásady“ potvrdzuje, že aj na túto oblasť, ako na každú inú oblasť výchovy, možno aplikovať také všeobecné zásady ako sú cieľavedomosť, uvedomelosť, postupnosť a primeranosť, sústavnosť, názornosť, rešpektovanie vekových a individuálnych odlišností a pod. E. Kratochvílová uvádza, že v tejto oblasti majú svoje miesto aj špecifické zásady (princípy) výchovy vo voľnom čase. Odvoláva sa tu na charakteristiku vypracovanú a publikovanú ešte v roku 1980 (V. Bláha) a po roku 1989 aj na zásady, ktoré v duchu nových spoločenských požiadaviek zafinoval J. Kučera. Podobný dôsledný postup uplatňuje aj v ďalších kategóriách, ktoré približuje aj aplikáciou nie celkom vhodných či na prvý pohľad problematických kategórií v tejto oblasti výchovy, ako sú „štandardy“, aby zdôvodnila odmietnutie občas sa objavujúcich tendencií „poškodzovania“ výchovy mimo vyučovania. V subkapitolke Formy výchovy vo voľnom čase približuje a ilustruje problematiku foriem výchovy na príklade nízkoprahových klubov ako zariadení, ktoré vznikli ako reakcia na trávenie voľného času detí a mládeže v sociálnom ohrození, bez záujmu o akúkoľvek inštitucionalizovanú tradičnú pomoc. V subkapitolke Metódy výchovy vo voľnom čase sa obdobne charakterizujú klasické metódy výchovy a špecifické metódy výchovy vo voľnom čase (animácia). Zážitkovou pedagogikou – výchove zážitkom sa dokonca zaoberá osobitne (s. 269-279). Tento zámer sleduje autorka aj v ďalších prípadoch, keď obdobnú pozornosť venuje aj hnutiu Outward Bound od iniciátora K. Hahna, menej známym či skôr už zabudnutým príkladom, ako bola Prázdninová škola Lipnica (s. 282-87).

V závere sa venuje pozornosť osobnosti vychovávateľa – pedagóga voľného času (s. 290-315), kde sa nachádza stručná zmienka o dobrovoľníctve. Táto téma by si iste zaslúžila systematickejšiu pozornosť autorky. Relatívne veľká pozornosť je venovaná výsledkom výskumu záujmovej činnosti. V zásade možno prezentované výsledky oceniť, ale iba v tom prípade, ak by nepôsobili ako trochu „izolované anotácie výskumov“. Vedeli by sme si ich predstaviť ako organickú súčasť výkladu v jednotlivých kapitolách publikácie.

Práve tieto časti publikácie sú novými časťami rozšíreného a doplneného druhého vydania pôvodnej inauguračnej publikácie E. Kratochvílovej. Medzi avizovanými zmenami je aj vynechaný zoznam literatúry za každou kapitolou. Publikácia má teraz iba komplexný zoznam zaradený v závere. V tejto súvislosti vyjadrujeme pochybnosť o dôslednosti redakčnej práce, keďže napríklad odkaz na citované dielo autora recenzie na viacerých stranách publikácie sa do komplexného zoznamu nepodarilo preniesť.

Prednosťou publikácie v jej novom prevedení nie je iba polygrafické spracovanie vo VEDE, aj keď to nie je zanedbateľný faktor čitateľskej úspešnosti. Experti v pedagogických vedách ocenia dôslednosť aplikácie pedagogickej teórie a jej pojmového aparátu na problematiku výchovy vo voľnom čase. Druhú časť odbornej verejnosti predstavujú zástupcovia iných vedných disciplín, najmä sociológie a psychológie, s ktorými sa pedagogika voľného času „delí“ o problémy detí a mládeže, ale aj dospelých, dokonca seniorov s rastúcim voľnočasovým priestorom. Konzistentnosť pozícií E. Kratochvílovej vo vymedzení pedagogiky voľného času ako skutočne „pedagogickej“ disciplíny predstavuje východisko jasne koncipovanej, bezproblémovej interdisciplinárnej spolupráce.

Publikácia sa vyznačuje aj ďalšou systémovou osobitosťou. Autorka vníma pedagogickú teóriu a najmä prax v adekvátnej historickej perspektíve. Tam, kde je to možné, prináša analýzy koncepcií i výchovnej praxe aj z obdobia pred rokom 1989. Tento prístup má veľký význam, ak si uvedomíme, že publikácia je vedeckou monografiou a vysokoškolskou učebnicou súčasne. Ak si uvedomíme, že pedagogická komunita na Slovensku a v Česku nie je až tak početná (mnohých tu autorka cituje), je táto orientácia autorky na vysokoškolských študentov pochopiteľná. Práve študenti v odbore pedagogika, ale aj v iných spoločenskovedných odboroch, majú v ostatnom období značné výpadky „historickej pamäte“ nielen o pedagogických fenoménoch, ale aj základných historických udalostiach a osobnostiach vo vlastnej krajine. Prístup autorky v špecifickej oblasti pedagogiky voľného času umožňuje v niekoľkých exkluzívnych prípadoch nájsť „kľúč“ k vnímaniu historickej kontinuity a k pochopeniu premien národnej identity Slovákov.

Monografia Pedagogika voľného času si vyžaduje pozorného čitateľa, ktorý ju nebude čítať ako román s nejakou romantickou zápletkou „jedným dychom“. Je to náročná vedecká publikácia nútiaca čitateľa premýšľať, robiť si poznámky a formulovať si otázky. Niektoré som si pripravil na prípadné stretnutie čitateľov s autorkou na pôde Slovenskej pedagogickej spoločnosti pri SAV.

Ladislav Macháček

Kudláčová, B. (ed.): Európske pedagogické myslenie (od antiky po modernu)

Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2010. 317 s.

Recenzovaná publikácia je monografia určená pre ujasnenie si základných filozofických a historických východísk pedagogiky v európskom priestore. Pod editorským vedením doc. Blanky Kudláčovej sa kolektív autorov pokúsil o analýzu najrelevantnejšieho poznania vývoja pedagogického myslenia a pe-

dagogickej minulosti, ale aj o prehľad pretrvávajúcich trendov vo viacerých oblastiach edukačnej teórie a praxe.

Téma je spracovaná interdisciplinárne so záberom od obdobia antiky po modernu. Autori monografie sa pritom opierajú o kontext antropologický, kulturológický, etický či spoločenský, uplatnený v pedagogike. Je potrebné v tejto súvislosti zdôrazniť a oceniť práve tento rozmer predkladaného diela. Antropologické, spoločenské či axiologické východiská sú v pedagogike doposiaľ rozpracované len málo. Doplniť chýbajúce komplexné poznanie v uvedených oblastiach je zrejme veľkou ambíciou autorov aj do budúcnosti, keďže sa podujali tému rozpracovať v rámci grantového projektu VEGA č. 1/0452/08 ministerstva školstva SR. Monografia spracúva problematiku *od obdobia antiky po modernu* je teda prvou časťou publikačného výstupu výskumného tímu. V nadväznosti k prvej časti projektu bude výskumný grantový projekt pokračovať druhou časťou – analýzou reality filozofie a histórie výchovy *od doby moderny, postmoderny až po súčasnosť*.

Ide (a z ohľadom na budúcnosť treba povedať, že tiež pôjde) o náročnú úlohu, už zvládnutú, ale i tú, pred ktorou sa autorský tím ešte len nachádza. Zo zložitosti tejto úlohy vyplývajú aj (prípadné) nedostatky práce. V každom prípade však treba oceniť odhodlanie a nasadenie, ktorým sa autori a autorky monografie pokúsili nahradiť chýbajúcu literatúru s takýmto obsahom v oblasti pedagogického myslenia a edukačných vied.

Významným a východiskovým cieľom práce je *vymedzenie fenoménu výchovy* (1. a 2. kapitola) najmä ako premetu filozofie výchovy. Pojem výchovy sa charakterizuje v šírke jej chápania stotožneného s opisom ideálu výchovy a vzdelávania, jej obsahu a jej konkrétnych podôb, ktoré v Európe po stáročia formovali pedagogické myslenie a rozvoj smerovania a jednotlivých smerov pedagogiky. V 3. a 4. kapitole monografie je nadviazané na kulturológický kontext a úlohu náboženstva vo vzťahu k výchove, čo veľmi vhodne dopĺňa šírku teoretických východísk.

Kritickému skúmaniu sa v práci precízne podrobili *historické skutočnosti* premietnuté do pedagogiky s cieľom upresniť predstavy o fenoméne výchovy a edukačných procesoch v diapazóne histórie od antiky po modernu.

Židovsko-kresťanská tradícia, antická filozofia a rímske právo sa dokonca v Európe neskôr stali základom aj pre rozvoj racionálneho myslenia a osvietenstva, hoci zdôrazňovali už novodobé hodnotové charakteristiky ako sloboda, ľudská dôstojnosť, humanizmus, občianstvo. V európskom priestore boli idey kresťanstva vždy výrazné a mali zásadný sociálny, socializačný a kultúrny vplyv. Kresťanstvo sa v Európe ukázalo ako filozoficky vyvážený model usporiadania spoločenských vzťahov, charakteristický najmä ako humanistický a na človeka zameraný model, zdôrazňujúci humanitu, dobročinnosť, vzdelanie. Naprieč históriou, s mnohými jej vydarenými i problematickými premenami

a výzvami, boli princípy kresťanstva vždy premietnuté aj do pedagogického myslenia. Neskoršia filozofická orientácia racionalizmu a osvietenstva priniesla celkom nové vízie, nové hodnoty, radikálne zmeny a kritiku, najmä v interpretácii objektivity a spoločenskej reality. Pre kresťanstvo to bola zároveň príležitosť začlenenia sa do novej pluralistickej diskusie filozofie a zúročenie svojho doterajšieho prínosu.

V monografii sa ďalej zdôrazňuje, že v priebehu historického vývoja (v období od antiky po modernu) ovplyvnili prevažujúce filozofické idey danej doby *niektoré dôležité oblasti pedagogiky*. V monografii je vyzdvihnutý predovšetkým vplyv na *formálnu výchovu a školskú pedagogiku, vplyv so zameraním na učiteľskú prípravu* (7. a 11. kapitola). V publikácii sa autori tiež zaoberajú oblasťou historického vývoja výchovy a vzdelávania a výchovnej starostlivosti o *handicapovaných*, (9. kapitola) otázkami a úlohami špeciálnej pedagogiky. Spracovaný je aj pohľad na historický vývoj výchovy vo *voľnom čase* (10. kapitola). Na stručný historický a antropologický, sociálno-kultúrny základ poukazuje *kapitola o vývoji výchovy v rodine* (8. kapitola). Nechýbajú kapitoly poukazujúce na *etický a spoločensko-politický kontext vo vzťahu k fenoménu výchovy* (kapitoly 5. a 6.).

Záverom recenzie by mohlo byť niekoľko konštatovaní:

- tematický záber publikácie je v pedagogickej literatúre veľmi vítaný a nesmierne potrebný,
- práca je prehľadným spracovaním základných trendov historického, kultúrno-antropologického, axiologického, spoločensko-politického vývoja v Európe, ktoré ovplyvnili pedagogické myslenie a filozofiu výchovy a vzdelávania,
- ponúka systematizáciu smerov pedagogického myslenia,
- otvára možnosť pre ďalšiu diskusiu, spája sily a pohľady rôznych disciplín, odstraňuje izoláciu a partikularitu jednotlivých vied, aj v rámci vied o výchove,
- monografii by sa dali vytknúť niektoré väčšie či menšie obsahové i formálne nedostatky, avšak vzhľadom na celkový prínos a význam práce nemožno o nich priamo hovoriť, pretože by zbytočne odvedli pozornosť čitateľa a skreslili by finálne hodnotenie a ocenenie.

Edita Bodonyi, Budapešť